

Posudok oponenta

habilitačnej práce Gabriely Mihalkovej
K poetike slovenskej poviedky v 60. rokoch 20. storočia

Habilitačná práca je koncipovaná na priesečníku literárnej teórie a literárnej histórie, pričom určujúci je literárnoteoretický zreteľ. V názve ho koncentrovane vyjadruje pojem *poetika*, ktorý má v literárnej vede viaceré významy a dá sa spájať s rôznymi vývinovými etapami literárnovedného uvažovania od antických začiatkov až po súčasné varianty komunikačne inšpirovanej poetiky. Z textu práce vyplýva, že autorke je najbližšie chápanie poetiky ako morfológie literárneho textu, čo zahŕňa (napr. u J. Hrabáka) záujem o jazykovú stránku textov (výrazové prostriedky), nadjazykové prostriedky tvarovania textu (kompozícia) a jednotlivé zložky jeho teoretickej konceptualizácie (postavy, dej, časopriestor...). V kapitolách 3 – 9 má dôležité postavenie ďalší variant pojmu poetika – ide v nich o sledovanie autorskej poetiky vybraných slovenských spisovateľov. Namiesto poetiky v naznačených významoch sa však do explicitného výrazového plánu práce hneď v úvode stavia relatívne samostatný výskumný aspekt prislúchajúci *genológii* a tomu zodpovedá i obsahová rovina celého textu. Toto skríženie dvoch perspektivizačných línií by si azda zaslúžilo stručné vysvetlenie, no možno ho akceptovať v tom zmysle, že prostredníctvom žánrového hľadiska sa zachytí značná časť výskumného „teritória“ poetiky. Napokon, v súvislosti s genologicky určenou špecifikáciou prístupu k poetike vybraných textov má relevantnú výpovednú hodnotu predložka *k* použitá v názve práce.

Záujem o žáner poviedky vysvetľuje autorka snahou vyplniť medzeru v slovenskom literárnovednom výskume a preukázať význam poviedkovej tvorby popri dielach veľkej epiky. Svoj výskumný zámer formulovala náročne: zamýšľala „určiť zásadný súbor tematických, formálnych, poetických (a ďalších) zložiek žánru“ (s. 11) v poviedkových zbierkach ôsmich autorov, zistenia zovšeobecniť a porovnať, odlíšiť genotyp od fenotypu, systematizovať primárne a sekundárne rysy poviedky a konfrontovať ich so znakmi príbuzných žánrov, v diachrónnom pohľade na žáner identifikovať premenné a invariantné znaky... (s. 11 – 12). Domnievam sa, že habilitačnej práci by postačil užší zámer umožňujúci väčšiu koncentráciu. Tendencia k istej rozbíhavosti sa prejavuje aj v iných súvislostiach: pôsobí tak napríklad prehľad histórie poviedkového žánru vo svetovej a slovenskej literatúre

alebo rozsiahla rekapitulácia poznatkov o poviedkovej tvorbe mladých slovenských autorov v druhej polovici 50. rokov 20. storočia.

Vstupný teoretický rámec vytvorila G. Mihalková logicky, s využitím množstva odbornej literatúry. Porovnala slovníkové definície poviedky a precízne sformulovala nielen žánrovú charakteristiku tohto prozaického útvaru, ale aj detailné odlišnosti oproti príbuzným žánrom, najmä novele. Reagovala tak na skutočnosť, že pojem poviedka sa (nielen) v slovenskom prostredí používa dosť vágne. V súlade so súčasným literárnovedným vývojom zdôraznila otvorenosť každého žánrového modelu a relatívnosť genologického systému. Zdá sa, že najspoľahlivejšiu teoretickú oporu poskytla autorke práca českého bádateľa Martina Pilaře – našla v nej jasne vymedzené dištinktívne znaky poviedky aj metodiku vyhodnocovania ich prítomnosti v textoch prostredníctvom pridelovania indexov.

Umiestnenie teórie literárnych druhov a žánrov do pozície koncepcnej dominanty habilitačnej práce prináša výhody, ale i komplikácie. Pozitívne sa môže javiť relatívna ohraničenosť okruhu genologickej problematiky, systematika vyjadrená prepracovaným terminologickým inštrumentárom. Na druhej strane každý pokus o uplatnenie genologického prístupu nevyhnutne aktivuje základné metodologické dilemy tejto literárnovednej disciplíny. V habilitačnej práci napríklad evidujem napätie medzi dvomi prístupmi: na jednej strane je to povedomie o vývoji žánru a nemožnosti jeho normatívneho vymedzenia, na druhej strane je snaha o presné stanovenie invariantných znakov poviedky a vytýčenie zreteľnej oddeľujúcej čiary od ostatných žánrov kratšej epiky. Autorka poviedke priznáva entropiu a uvoľnenosť, hlási sa k odborným názorom, ktoré zohľadňujú voľnejšiu žánrovú konceptualizáciu, no zároveň sa sústreďuje na kritériá umožňujúce vybrané prózy priradiť k žánru poviedky, resp. indexovo odstupňovať ich „poviedkovitosť“. Znaky poviedky a ohraničenie žánru hľadá v konkrétnych prozaických textoch slovenských autorov. Napríklad pri analýze Johanidesovej zbierky *Súkromie* (s. 69) je cieľom odkrytie konštantných a premenných rysov žánru a určenie, či ide o poviedky alebo novely. Vynára sa otázka, či takýto zámer má byť vzťahovaný k žánru, alebo je relevantný vo vzťahu k jednotlivým textom ako variantným realizáciám žánrového invariantu.

Ide o hlbší problém chápania žánrov, presnejšie o kľúčovú otázku genológie: aký je spôsob existencie literárnych druhov a žánrov? Hľadanie odpovede nás vedie až k starému sporu o univerzálie; protiklad medzi realistami a nominalistami sa v tomto prípade dá modifikovať tak, či chápeme žánre ako skupiny *konkrétnych* textov združených na základe niekoľkých spoločných vlastností, alebo či žánre chápeme ako *abstraktné* súbory textových parametrov. G. Mihalková o týchto možnostiach, samozrejme, vie (napr. s. 13), no v

uskutočnenom výskume by som očakával ich konzekventné uplatnenie. Jej postup sa javí tak, že teoreticky uprednostňuje žánr ako „orientačný, znakový systém konvenčnej... štruktúry“ (s. 13), ale v aplikačnej rovine ju viac priťahuje žánrová klasifikácia samotných próz. Pritom ak by sme abstraktný znakový model zobrali dôsledne do úvahy ako priestor na hľadanie optimálneho žánru (dištingtívnych aj variabilných znakov) a jeho vývinových modifikácií, v oblasti konkrétnych textov by sme potom boli pravdepodobne pripravení na rôzne „nedokonalosti“, kontaminácie vystupujúce na pozadí abstraktného modelu. Taký je proste (aj) literárny život – menej „dokonalý“, pestrejší, komplikovanejší, viacznačnejší oproti pokusom o jeho teoretické usporiadanie sprevádzané nutným znehybňovaním dynamickej procesualnosti samotnej tvorby. Uznatie tohto funkčného rozdielu medzi žánrom a jeho textovými realizáciami sa môže prejavovať napríklad v rozkolísanom žánrovom označovaní toho istého textu v rôznych literárnovedných prácach či v použití spoločného pomenovania novelistika na označenie kratších prozaických útvarov (dokonca aj u takého precízneho teoretika, akým je S. Rakús) a pod. Ak sa G. Mihalková, naopak, orientuje na overovanie vyhranených žánrových vlastností priamo v konkrétnych prózach, naráža na problém dobre vystihnúť v jednom zo zdrojov, ktoré používa: „Úskalím tradiční klasifikace druhů/žánrů, která postupuje tak, že ke společnému druhu/žánru přiřazuje texty obsahující společný formální, strukturní nebo obsahový znak, je, že vytváří povrchní logické třídy, které o skutečném ustrojení objektů, které jsou v nich seřazeny, vypovídají dosti málo.“ (A. Nünning (ed.): Lexikon teorie literatury a kultury). Zároveň je zřejmé, že uvedený postup poskytuje metodické bezpečie, vedie k zisteniam umožňujúcim vyhodnocovanie, porovnávanie, istý druh zovšeobecňovania. Rozkolísanie uplatneného postupu by znamenalo narušenie koncepčného skeletu habilitačnej práce a hľadanie alternatívy.

Napriek kritickým poznámkam k niektorým aspektom genologického konceptualizovania výskumného zámeru prináša prieskum kratších próz slovenských autorov zo 60. rokov minulého storočia viaceré zaujímavé zistenia. Indexové hodnotenie žánrových znakov v jednotlivých prózach poskytuje – samozrejme, relatívnu – kvantifikáciu textových parametrov, ktoré sa v literárnovedných prácach obvykle vyjadrujú opisne, výberovo či prostredníctvom nejednotných termínov. V ostatnom čase nám napríklad F. Moretti ukazuje, že uplatnenie kvantitatívnych metód, grafov, máp v literárnej vede prináša nové výskumné možnosti. Tie sa však naplnia jedine prostredníctvom invenčnej, originálnej *interpretácie* získaných údajov, schém, zobrazení a pod. Myslím, že aj v prípade posudzovanej habilitačnej práce ostáva otvorený horizont ďalšieho zhodnotenia kvantitatívnych genologických charakteristík. Ich výskumná hodnota by sa zrejme najlepšie preukázala orientáciou do vnútra

textov, sústredeným skúmaním významového diania iniciovaného konkrétnymi tvarovými dispozíciami próz, okrem iného podmienenými aj rozdielnym uplatnením žánrového kódovania. Súčasná podoba práce k naznačených možnostiam inklinuje, viac sa však púšťa do šírky, ponúka povrchové zovšeobecnenia alebo izolované details, vetví sa do rozsiahlych línií a medzi nimi sa objavujú segmenty prísne zacielené na vyhodnotenie ohraničených javov. Niekde akoby si konštatovania o tom istom protirečili: napr. na s. 229 čítame, že poetika poviedky sa najzreteľnejšie ustanovuje v zbierkach Uhorský rok a Okultizmus (predpokladám, že má ísť o relatívne čisté uplatnenie poviedkového žánru), no na s. 235 sa najhomogénnejšia žánrová realizácia potvrdzuje len u P. Hríza, zatiaľ čo v prípade R. Slobodu platí presný opak – Uhorský rok vykazuje najheterogénnejšie podoby invariantu.

Oponentský tón posudku by nemal zakryť nepochybnú literárnohistorickú kompetentnosť autorky, s akou sa pohybuje v slovenskej literatúre druhej polovice 20. storočia, znalosť rozsiahleho literárnovedného diskurzu o predmete svojho záujmu. Habilitačná práca otázkami, ktoré pripomína, problémami, ktoré navodzuje, svedčí o aktuálnosti žánrového povedomia v literárnej vede a širšie aj vo sférach tvorby a recepcie umeleckej literatúry. Sprostredkovanými poznatkami, využitými, naznačenými aj nevyužitými možnosťami dokladá súčasný stav jazyka teórie a dokumentuje jednu z jeho možných individuálnych aplikácií. Habilitačnú prácu Gabriely Mihalkovej K poetike slovenskej poviedky v 60. rokoch 20. storočia odporúčam prijať na obhajobu. Po úspešnej obhajobe odporúčam udeliť autorku práce vedecko-pedagogický titul docentka v študijnom odbore 2. 1. 23 teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr.

Banská Bystrica 12. 2. 2019

Doc. Ivan Jančovič, PhD.

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta UMB v Banskej Bystrici